

V.İ. Lenin

KARL MARKS

IN

EKONOMİ POLİTİĞİ SOSYALİZMİ TAKTİĞİ

HİKMET KIVILCIM

1

9

3

5

İstanbul BOZKURT Matbaası

15 Kr.

İÇİNDEKİLER

I. MARKS'IN EKONOMİ DOKTRİNİ.....	157
A- Marksizmin II. Ekonomi Kaynağı.....	157
B- Kıymet (Değer).....	161
C- Zait-Kıymet (Artı Değer).....	165
II. SOSYALİZM.....	181
III. PROLETARYA SINIF DÖVÜŞÜNÜN TAKTİĞİ.....	187

MARKS'IN EKONOMİ DOKTRİNİ

A- MARKSİZMİN II. EKONOMİ KAYNAĞI MARKS EKONOMİSİ KLÂSİK EKONOMİNİN NETİCELENDİRİLMESİDİR

"Ekonomi düzeninin, üzerinde yükselen politika yapısına temel hizmetini gördüğünü iyice kayrayan Marks, bilhassa, bu ekonomi^(*) düzenini dikkatle incelemeye koyuldu. Marks'ın belli başlı eseri olan **Kapital**, modern, yani kapitalist (sermayedarlar) toplumunun ekonomi düzenini çözümlemeye ayrılmıştır. Marks'tan önceki klasik ekonomi politik, en ileri bir kapitalist ülke olan İngiltere'de doğdu.^(**)

Adam Smith ile David Ricardo, ekonomi düzenini inceleyip, her değerın temeli iştir teorisini kurdular. Marks onların başladık-

^(*) Ekonomi politiğın anlamı "Gündelikçi iş ile Sermaye" adlı kitap, s. 53'te bulunur. "*Tarihte meydana nasıl çıktı ise öylece gözüken ekonomi politik, gerçekte kapitalist üretim çağının ekonomisi denilen şeyin bilimsel kavranışından başka bir şey değildir.*" (Engels: **Anti Dühring**, bölüm X) Fakat, eski Yunan toplumu ile kapitalizmde ortak olan bazı olaylar var: Bezirgan üretimi, ticaret, nakit, faizci kapital, vs. gibi. Bunlar hakkında eski Yunanlıların "orijinal" ve "dahice" görüşleri var. "*Şu halde [eski Yunan yazarlarının] görüşleri, tarihen modern bilimin teorice gidiş noktası olur.*" (Engels: keza) Aristonun her metada iki yararlık bulması; paranın değişim aracı, kapital, kıymet ölçüsü oluşunu göstermesi; Eflatunla Ksenofonun o zamanki iş bölümünü anlatışları bu görüşlerdendir. Bununla beraber: "*Başlı başına bilim olarak ekonomi politik, ancak manüfaktür (el imalâthanesi) devrinde gözüktür.*" (Marks: **Kapital**, Çeviren: H. Kivilcimli)

^(**) "*Klasik ekonomi politik... İngilterede Feity, Fransada Boisghillebert ile başlar ve İngilterede Ricardo, Fransa'da Sismondi ile kapanır.*" (Marks: **Ekonomi Politiğın Eleştirisine Giriş**) «Klâsik ekonominin en yetkin temsilcileri: Adam Smith ve Ricardo'dur. (Marks: **Kapital**, Bölüm IV, **not**)

Marks, klasik ekonomi politikte bulduğu bir çok yanlışlıklar arasında, özellikle şu ikisini önemser:

1- Eksik bir şekilde de olsa "*değeri iş yaratır,*" der. Ama değer içindeki kullanım değeri ile değişim değerini birbirinden iyice ayırt edemez: "Genellikle değer konusuna gelince, klasik ekonomi politik, hiç bir yerde, değer içinde temsil edilen iş ile, aynı işin kendi ürününün kullanım değeri içinde temsil edi-

ları eserin ardını bırakmadı. Onların bu teorilerini kuvvetle geliştirdi ve haklı çıkardı. Gösterdi ki, her metanın kıymeti o metanın (üretimi için sosyalce gerekli olan) iş süresi ile belirlenir.

DEĞİŞ TOKUŞ METALAR ARASINDA DEĞİL İNSANLAR ARASINDA OLUR PAZAR - PARA - KAPİTAL

"Burjuva ekonomistlerinin nesneler arasında ilişkiler (bir maddenin başka bir maddaya değiş tokuşu) vardır dedikleri yerde, Marks nesneler arasında değil insanlar arasında ilişkilerin bulunduğunu ortaya çıkardı. Metaların değiş tokuşu, teker teker üretmenler arasında pazar aracılığı ile kurulmuş bir bağıllığı ifade eder. Para, bu pazar bağıllığının gittikçe daha sıklaştığı anlamına gelir. Çünkü para, üretmenlerin ekonomik hayatlarını dağılmaz bir bütün halinde birleştirir. Kapital (sermaye) bu bağıllığın ondan sonraki gelişimini gösterir; Kapitalizmde (sermayedarlıkta) insan işi bir meta haline gelir. Ücretli işçi işini toprağın, fabrika ve imalathanelerin, üretim aletlerinin sahibine satar.

ZAİT - KIYMET [Artı Değer] DOKTRİNİ

Ücretli işçi, iş gücünün bir bölümünü kendisi ile kendisinin-kilerinin (çocuk çocuğunun) yaşama ve bakım masraflarını (yani: iş ücretini) kapatmakta kullanır. Öteki bölümünü kapitalist hesabına bedavadan çalışmakta kullanır. Böylelikle kapitalist sınıfı için kârlar kazançlar ve zenginlik kaynağı olan zait - kıymet[artı değeri] yaratır.

Artı-değer doktrini Marks'ın ekonomi teorisinin köşe taşı teşkil eder.

İş arasında, istenildiği gibi açıkça ve duruca bir ayırt yapmaz.» (K, Marks: **Kapital**, B. IV, not)

2 - İş, niçin zamanla ölçüldüğü halde, değer şeklinde gözükür? Klasik ekonomi, bunu sosyal üretimin doğal ve ezeli bir zarureti sayar. Değer şeklinin, şeyleri insanlara hâkim kılan bir anarşik ve geçici sosyal düzene has olduğunu kavrayamaz. ● zaman, değer şeklinin özel birer unsuru olan *metayı, parayı, kapitali* putlaştırır: «Daha ilk bakışta, insanın üretim tarzına hâkim olacağı yerde, üretim tarzının insana hakim olduğu bir sosyal kuruma ait oldukları anlaşılabilir formüller, ekonomi politiğin burjuva kavranışına bizzat üretken iş kadar kaçınılmaz bir doğal zaruret gibi gözükür. O zaman o, burjuva toplumundan önce mevcut olmuş sosyal üretim şekillerini hemen hemen Kilise Babalarının Hristiyanlıktan önce gelmiş dinleri uğrattıkları muameleye uğrattır. (K. Marks, **Kapital**, B. IV) (H. K.)

KAPİTAL; ENDÜSTRİDE, ZİRAATTE: KÜÇÜK MÜLKLE [sahipleriyle] İŞÇİYİ EZER

"İşçinin işiyle yaratılan kapital, küçük patronların ocaklarını söndürerekten ve bir aylıklar ordusu yarataraktan, işçiyi ezer. Endüstride (sanayide) büyük üretimin zaferi, daha karşından göze çarpar. Biz aynı gelişmeyi ziraatte de görüyoruz. Büyük kapitalist ziraat işletmesinin üstünlüğü artıyor, makinelerin kullanılışı genelleşiyor, küçük ekinci, finans kapitalistinin (mali sermayecinin) pençesine düşüyor, geri kalmış tekniği yüzünden tekerlenip topu atıyor. Ziraatte küçük üretmenin yuvarlanıp düşüş şekilleri başka başkadır ama düşüşün kendisi tartışma götürmez bir olağandır.

KESKİN SINIF FARKLILAŞMASI, KRİZ, SAVAŞ

"Kapital, küçük üretimi döverekten, işin verimini ister istemez, arttırmıya gider ve götürür. Böylelikle de en büyük kapitalist şirketler için tekeller yaratır. Üretimin kendisi gittikçe sosyal bir hale gelir. Yüz binlerce ve milyonlarca işçi, ortak, düzenli bir ekonomi sistemi içinde toplaşmış, birleşmiştirler. Hâlbuki ötede bir avuç kapitalist, ortak işin ürünlerini benimser. Üretimdeki anarşi büyür, krizler, pazar araştırmak uğruna çilinginca atılış ve koşuş, halk yığınları için dirliksizlik, artar.

BUNLAR, İŞİN ZAFERİNİ MÜJDELERLER

İşçilerin sermayeye karşı olan bağımlılıklarını arttıran kapitalist rejimi, böylelikle teşkilâtlı işin büyük nüfuz ve kudretini de yaratır.

Marks kapitalistliğin evrimini, merkantil ekonominin^(*) ilk tomurcuklarından, basit değişimden başlayarak, ta en yüksek şekillerine, büyük üretime kadar takip eder.

^(*) Merkantilizmin sözlük anlamı: Ticaret, azgın bir kâr hırsı güden bezirgancılık demektir. Ekonomi politikte merkantilizm, parayı her şeyin üstünde tutmak ve bir ülkede ne kadar çok altın ve gümüş yığılırsa, o ülke o kadar zengin olur sanmaktır. Merkantilistler, altınları memleket dışarısına kaçırtmamak, dışarıdan altın çekmek için, her ne pahasına olursa olsun, daima ithalattan çok ihracat yapmağı tapşıırırlar. Bunlar, Marks'ın dediği gibi, değer şeklinin meta değerinden çıktığını, fakat metadaki değer, değer şeklinde çıkmadığını bilmeyenlerdir: "Merkantilistler değer ifadesinin niteliği gereği ve dolayısıyla, metanın eşdeğeri şeklinde başarılı olmuş örnek hizmetini gören para üzerinde bilhassa ısrar ederler..." (K. Marks: **Kapital**, fas. III) (H.K.)

"Ve ister yeni, ister eski olsun, bütün kapitalist ülkelerin tecrübesi, yıldan yıla artan işçilerin sayısı ile, bu Marks doktrininin doğruluğunu göze batırırcasına açığa vurdurur.

"Kapitalistlik bütün dünyada muzaffer oldu. Fakat bu zafer, İş'in Kapital üzerinde kazanacağı zaferin de önde giden bir müjdecisinden başka bir şey değildir."

MARKS EKONOMİSİ SOSYAL GİDİŞ KANUNLARINI ARAŞTIRIR

Marks, Kapital'inin önsözünde der ki: "Bizim bitirim (nihaî) gayemiz modern toplumun (yani kapitalist toplumun, burjuva toplumunun) ekonomik gelişme kanununun yüzündeki peçeyi açmaktan, bu kanunu açığa vurdurmaktan başka bir şey değildir. Bir toplumdaki üretim ilişkilerini, doğuşları, gelişmeleri ve çöküşleri içinde incelemek, işte Marks ekonomi doktrininin konusu budur. Kapitalist toplumu içinde hüküm süren bir şey varsa, o da metaların üretimidir; onun için Marks'ın tahlili de metanın tahlili ile başlar.

B- DEĞER (Valeur)

İSTİMAL KIYMETİ; MÜBADELE KIYMETİ [KULLANIM DEĞERİ; DEĞİŞİM DEĞERİ]

Meta, öncelikle insanın her hangi bir ihtiyacını tatmin eden bir nesnedir; ikinci olarak, başka bir şeyle değiştirilebilen bir nesnedir. Bir şeyin faydalılığı o şeyi bir kullanım değeri yapar. Değişim değeri (veya kısaca değer) önce bir miktar kullanım değerinin başka çeşitten bir kullanım değeri ile değiştirildiği esnada gözüken ve gözetilen bir ilişki, bir orandır. Her günkü tecrübeler bize gösteriyor ki, milyonlar ve milyarlarca birbirine benzer değişimler, durmaksızın en çeşitli, en birbirine benzemez kullanım değerlerini birbirleriyle karşılaştırır, mukayese eder. Belirli bir sosyal ilişkiler sistemi içinde, sürekli birbirlerine muadil[eşdeğerli] düşürülen bu başka başka şeylerin arasında ortak sayılan ne vardır? Bütün bu çeşit çeşit kullanım değerlerinin ortak çizgileri, bir olan yanları, hepsinin de iş [emek] ürünü oluşlarıdır.

KONKRE İŞ - ABSTRE İŞ ^(*) [SOMUT EMEK-SOYUT EMEK]

İnsanlar, ürünlerini değiş-tokuş ederlerken, en başka başka emek çeşitleri arasında bir eşdeğerlilik ilişkisi yaratırlar. Metalar üretimi bir sosyal ilişkiler sistemidir ki, bu sistem içinde

^(*) Abstre (soyut): Bir nesnenin kendisinden ayrılmaz olan ve ancak zihinde ayrılan özelliği; **konkre** (somut): Bir özelliğin nesne üzerine uygulanmış hali. Mesela İş[emek]: "İnsan işi, bir ihtisasla girişmiş bulunan her insanın, madde bünyesinde asgari olarak sahip bulunduğu basit gücün sarf edilişidir" (Marks: **Kapital**, c.1, s. 16) Emek, hem soyut hem somut bir şeydir. "Elbise imali ile dokumacılık, her ne kadar başka başka üretim faaliyetleri iseler de, gene her ikisi de insan beyninin, insan sinirlerinin, insan elinin ve bu anlamda insan emeğinin üretken bir biçimde sarfedilişidir." (Marks: keza). Burada, elbise yapma ve dokuma işleri iki başka somut işlerdir; ama gerek dokurken, gerek elbise dikerken harcanan emek, aynı soyut insan emegidir. Demek: "Somut emek, kendi zıddının, yani soyut insan emeğinin meydana çıkış şekli oluyor." (K. Marks, **Kapital**, c. 1, s. 37) (H. K.)

çeşitli üretmenler çeşit çeşit ürünler yaratırlar (sosyal iş bölümü budur). Ve bu ürünleri değışirlerken birbirine eşdeğer düşürürler. Sonuçta, bütün metalarda ortak olan şey, belli bir üretim kolunda o metaların üretimi için harcanmış somut emek (yani gözle görülür elle tutulur iş) yani özel türden bir iş değildir; belki soyut insan emeği, yani genel bir insan emeğidir. Önümüze konulacak bir toplum içinde bütün metaların değerleri toplamı kadar temsil edilen her iş kuvveti bir tek ve aynı olan insan iş kuvvetinin özü olur (yani her değer, abstre, soyut insan işidir) milyarlarca değışim olayları bunu ispat eder.

SOSYALCE ZARURİ İŞ MÜDDETİ: DEĞER ÖLÇÜSÜ

Demek, tek başına gözden geçirilen her meta, ancak sosyalce zaruri iş zamanının bir parçasını temsil eder. Değerin büyüklüğü, öne konulan bir metanın veya bir değışim değerinin üretimi için harcanması sosyalce zarurî olan emek miktarı veya iş zamanı ile tayin olunur.

"Gerçekte değıştirilen çeşitli ürünlerin değerce eşit oldukları daha bildirilirken, muhtelif işlerin, insan emeği olmak itibarıyla, birbirlerine eşit oldukları da doğrulanmış olur." (**Kapital**). Eski bir ekonomist der ki : Değer, iki kişi arasında olan bir ilişki. Eski ekonomistin bu sözüne sadece şunu eklemesi gerekirdi: (iki kişi arasında) ama maddi bir görünüş ve örtü altında gizlenmiş bir ilişki! Ancak belirli tarihi bir kuruluşun sosyal üretim ilişkilerinden, yani milyarlarca defa tekrarlayıcı genel bir değışim olayı içinde gözükken ilişkilerden yürümek suretiyledir ki, değer ne olduğu anlaşılabilir. *"Bütün metalar, birer değışim değeri olmak itibarıyla, pıhtılaşmış iş zamanının belirli ölçülerinden başka bir şey değildirler."* (K. Marks. **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**.)

DEĞİŞİMİN, BASİT, GENEL, PARA⁽¹⁾ ŞEKİLLERİ

Marks, metaların içinde maddeleşmiş olan emeğin çifte karakterini derinden derine tahlil ettikten sonra, değer ile paranın

⁽¹⁾ Basit şekil.

1 ton demir = on arşın bez
1 çuval un = 2 balta
1 ons altın = 1 çizme

Umumi şekil

1 çuval un
1 ons altın
2 balta } = 1 çizme

Para şekli

1 çuval un
2 balta
1 çizme } = 1 ons altın
[H. K.]

şekillerini tahlile geçer. Değerin nakdi şeklinin kaynağını, kökünü araştırmak, değişimin gelişimindeki tarihi gidişi incelemek, bu inceleme için de, özel ve tesadüfi değişim hallerinden başlamak (kıymetin basit, özel veya geçici şekli budur: Belirli bir miktar meta, başka bir metanın belirli bir miktarı ile değiştirilir); sonra, bir çok muhtelif metalar belirli bir tek ve aynı meta ile değiştirildikleri zaman, değer geneli şekline geçmek^(*) ve altın o belirli metanın eşdeğeri haline gelince, kıymetin para şekline varmak” işte Marks’ın üstüne aldığı belli başlı iş ve güç budur.

ARAŞTIRMA : ENDÜKTİF; ANLATIŞ; DEDÜKTİF^(**)

Metalar üretimi ile değişimdeki gelişmenin yüksek bir ürünü olan para, kişisel faaliyetin sosyal karakterini, yani pazar aracılığıyla birbirlerine bağlı olan çeşitli üretmenler arasındaki sosyal bağılılığı, peçeler ve gizler. Marks, paranın gördüğü çeşitli işleri gayet dikkatle ve önem vererek inceler ve **Kapital** eserinin bütün ilk bölümü için olduğu gibi, gene burada da şunu kayıt ve işaret etmek önemlidir ki, endüktif (istikrai) [tümevarımcı] anlatışın bazan sırf dedüktif (istidlali) [tüm-dengelimci] gibi gözükken soyut şekli, gerçekte metalar üretimi ile değişimin gelişim tarihi hakkında uçsuz bucaksız bir zenginlik gösteren delillere dayanır ve o dokümanlardan alıntılanmış bulunur.

^(*) Basit ile genel şekiller arasında, Marka, bir de yekûn veya gelişmiş şekil yazar:

1 çizme= { 1 çuval un
1 ons altın
2 balta... gibi [H. K.]

^(**) Endüktif (istikrai): Özel olaylardan genel bir sonuç çıkarış. Mesela bir toplam içindeki bin bir dağınık olaylardan toplu bir kanun çıkarınca, yapılan araştırma endüktiftir.

Dedüktif (istidlali): Endüktifin tersine, genel bir hükümden birçok ayrıntılı neticeler çıkarmaktır. Mesela, kapitalizmde merkezileşme kanunu vardır dedikten sonra, bu kanunu anlatacak binbir örnek getirmek ve açıklama gibi, Marks kapitalini yazarken araştırmada endüktif, anlatışta dedüktif davranmıştır. Endüktif, çevreden merkeze, Dedüktif, merkezden çevreye gider. "Elbet ve elbet de, yorum ve açıklama metodu, araştırma metodundan mutlak surette farklılaşmalıdır. Araştırma, madde ve konuyu ayrıntılarıyla benimsemeli, onun çeşitli gelişim şekillerini tahlil etmeli ve ondaki samimi bağılılığı keşf etmelidir. Ve ancak bu iş başarıldıktan sonradır ki, gerçek harekete uygun gelen yorum ve açıklamaları verilebilir." (K. Marks, **Kapital**, İkinci önsöz.) (H.K)

PARA: SOSYAL ÜRETİM DERECELERİNİN AYNASIDIR

“Akçayı, parayı göz önüne getirirsek, iyice görürüz ki, bir yerde para var demek, o yerde metaların değişimi oldukça gelişmiş demektir. “Akçanın, paranın özel şekilleri, basit metalar “eşdeğeri, elden ele geçme aracı, ödeme aracı, “hazine veya üniversal (alemlşümül)[uluslararası] para oluşu, akçanın gördüğü işlerin çeşitleridir; paranın bu gördüğü işlerden birisinin veya ötekisinin değişir olan genişliğine ve izafî olarak üstün gelişine göre, paranın özel şekilleri sosyal üretimin gayet çeşitli derecelerini gösterirler.” (**Kapital**)

C- ARTI DEĞER (plus value)

KAPİTAL; ARTI DEĞER BİRİKİNTİSİDİR

Metalar üretiminin oldukça bir gelişim aşamasına erişildi miydi, para, kapital haline geçer. Evvelce, metaların elden ele geçmesinin formülü (düsturu): M: meta - A: Akça - M. mata idi, yani başka bir metayı satın almak için bir meta satılıyordu.^(*) Kapitalin genel formülü ise, aksine A.M.A (yani: Akça - Meta - Akça)dır, yani (kârla satmak) için satın almaktır^(**) işte ilkin öne sürülen akçanın değerindeki bu çoğalışa, Marks artı-değer adını verir. Kapitalist sürümünde paranın bu "çoğalış"ını herkes bilir; işte tam bu "çoğalış"tır ki, parayı kapital haline dönüştürür ve böylelikle de kapital, tarihçe belirli bir üretimin özel sosyal ilişkisi haline gelir.

ARTI-DEĞER FİYAT OYUNUNDAN DOĞMAZ

Artı değer metaların değişiminden ileri gelmez, zira değişimde ancak İki tarafı da denk gelen değerlerle, eşdeğerler bulunabilir^(***). Artı değer, fiyatların yükseltilmiş olmasından da ileri gelmez, çünkü satın alıcılarla satıcılar arasındaki karşılıklı kâr ve zararlar denkleşirler.^(*) Söz konusu olan, ortalama, genel olan ve hiç de kişisel

^(*) Kapitalistlikten önceki bazirgan ekonomisinde değişim böyle idi. (H. K.)

^(**) Kapitalist akçe (A) sı ile pazara çıkar, metalar (M) satın alır. Onun için bezirgan ekonomisinde değişim M (meta) ile başlayıp bittiği halde, kapitalist ekonomide değişim A (akçe) ile başlar, A (akça) ile biter. Fakat kapitalist, aldığı metaları kendisi harcamak için değil, yeniden satmak üzere satın almıştır. Kapitalist bu işi babasının hayırına yapmaz. Bu alım satımın sonunda, kapitaliste ilk akçasından fazla bir akçacık kalır. Yani kapitalist değişimin sonunda, elindeki paranın pazara ilk çıktığı zamandakinden daha üstün bir değere yükseldiğini görür. (H. K.)

^(***) Pazarda değişilen metalar, daima değerleri eşit olan metalardır. Çok kıymetli bir meta, az kıymetli bir metayla satın alınırsa, buna satın almak denmez ve yapılan şey normal değişim sayılmaz. Değişim, eşit ve hür meta sahipleri arasında serbestçe ve «adalet dairesinde» olan bir işlemdir. (H. K.)

olmayan bir olaydır. Bir artı değer elde etmek için, "para sahibinin pazarda, kullanım değeri, değer kaynağı olmak gibi seçkin bir özelliği ile nitelendirilmiş bir metayı bulmak mutluluğuna ermesi" lazımdır; bu öyle bir meta olacak ki onun tüketiliş prosesü,^(*) tüketilişi aynı zamanda değer yaratış prosesü olur.

DEĞER YARATAN BİRİCİK META: HÜR İŞ GÜCÜ; MUNZAM[EKLİ, FAZLA] İŞ-ZARURİ İŞ ZAMANLARI

Gerçekte böyle bir meta mevcuttur; bu meta insanın iş gücüdür. İş gücünün kullanılması, işi meydana getirir ve iş, değer yaratır. Para sahibi iş gücünü, değerince (değerinin karşılığını ödeyerek) satın alır; iş gücünün değeri bütün öteki metaların değeri gibi, üretimi için zaruri olan iş zamanı ile (yani işçi ile ailesinin geçim ve bakım masraflarının pahası ile) belirlenir.

Para sahibi, iş gücünü satın almış olduğundan, bu gücü tüketmek, yani bütün bir iş gününce, diyelim ki 12 saat müddetle, işlemeye mecbur etmek hakkını kazanır. Fakat işçi 6 saatte ("zaruri" iş zamanında), kendi bakım ve geçim masraflarını kapatan bir ürün yaratır ve ondan sonra gelen 6 saat ("ekleme—munzam" iş zamanı) esnasında ise, kapitalist tarafından karşılığı verilmeyen bir "ekleme: munzam" ürün yaratır ki, bu eklenmiş ürün artı değeri oluşturur.

KAPİTALİN KISIMLARI; ARTI DEĞER PAYI^(*)**

Netice olarak üretimin gidişi bakımından, kapital içinde iki kısım ayırdetmek lâzımdır: Birisi üretim araçları (makineler, aygıtlar, hammaddeler vs.) için sarfedilen ve değeri nasılsa öylece, ne

^(*) Yani, her satıcı, aynı zamanda bir alıcıdır. Demek, satıcılar fiyatları yükseltti miydi; aynı insan, satarken ettiği kârı, satın alırken ettiği zararla kapatır.

^(**) Engels, Processus veya Proces sözü hakkında şu izahı yapar: "Hegel mektebi tarafından sık sık kullanılan bu kelime, bir bütün (küll) oluşturan olayların ileriye gidişi, gelişimi, ilerleyici sürekliliği manasına gelir." (**Ütopik Sosyalizm, Bilimsel Sosyalizm**). Buradaki değer yaratış Processüsü demek, değer yaratılışını oluşturan bir sıra olaylar demektir. (H. K)

^(***) Kapital (sermaye), sahibine fazla bir kazanç (zait-kıymet)[artı değer] bırakmak için, para halinden çıkarak üretime girmiş bulunmalıdır. Para kapital, bir takım metalarla değiştirilerek üretim kapitali haline girer, Demek üretime giren kapital bir takım metarlardan oluşmuştur. Bu metalar artı değer yaratış prosesüsünde oynadıkları role göre, önce iki büyük kısma ayrılırlar: 1 -

kadarsa o kadar (birdenbire veya parça parça olarak) tamamlanan ürünün içine geçen konstan kapital (sabit sermaye) ve ötekisi, iş gücünün karşılığını ödemekte kullanılan, Varyabl kapitaldir (değişir sermaye). Değişir kapitalin değeri olduğu gibi kalmaz; işin gidişi ve oluşu içinde, artı değer yarataraktan çoğalır. Onun için, işin kapital tarafından sömürülüşünü (işletilip soyuluşunu) ifade etmek için, artı değeri bütün kapital ile değil, belki değişir kapital ile karşılaştırmak lâzımdır. Değişir kapital ile artı değer arasındaki orana, Marks, artı değer payı adını verir; bu oran, bizim örneğimizde, 6/6 veya % 100 olacaktır.(''))

HÜR İŞÇİ, KÖLE OLMAYAN VE ÜRETİM ARACI BULUNMAYAN İŞÇİDİR

Kapitalin meydana çıkması için zaruri olan tarihi şart, öncelik-le, artık nispeten yüksek bir metalar üretimi konağında, oldukça bir para tutarının özel kimseler elinde birikmesinde; ikinci olarak, iki bakımdan da "hür" işçilerin var olmasındadır. Hür işçi, iş gücünü satmak konusunda her türlü baskı ve sınırlamadan uzak ve hür işçiler demektir, bu bir; aynı işçilere hür denilmesinin ikinci sebebi de, bunların genellikle topraksız ve üretim araçsız, gelir kaynakları bulunmayan işçiler, ancak kendi iş güçlerini sataraktan geçinebilir "proleterler" olmaları yüzündendir.

Üretim içinde değerleri olduğu gibi kalan metalara konstan kapital (kalır [sabit] sermaye) denir, (makine ler, yapılar, ilk maddeler böyledir) 2 - Üretim prosesinde değeri değişen, değerinden fazla değer yaratan biricik meta insanın iş gücüdür. Onun için iş gücünün satın alınmasına yatırılmış olan kapitale de varyabl kapital (değişir sermaye) denilir.

Kalır kapital de ayrıca iki bölüktür: Birisi, üretilen metaya değerini parça parça ve yavaş yavaş geçiren kapitaldir (makineler gibi: Makine aşındıkça, aşınan değeri yapılan metaya geçer); buna Fiks kapital (durur sermaye) denilir. Öteki bölüm kalır kapital de, değerlerini üretilen metalara birden bire geçirirler (ilk maddeler gibi). Bu kapitali hergün yenilemek lazımdır. Onun için daima hareket eden bu kapital kısmına Sirkülan kapital (elden ele geçer sermaye) adı verilir. (Başka kısımlar şimdilik dursun) (H. K.)

('')) Bir iş gününde 12 saat çalışan işçi, 6 "zaruri iş" saatini kendisi için çalışır: yani ilk altı saatte kendi iş kuvvetinin karşılığını yani değişir sermayeyi yaratır. Ondan sonraki 6 saatlik "munzam iş," zamanında, patronu için artı değer yaratır. 6 Saatlik değişir kapitalin 6 saatlik artı değere oranı; 6 da 6, yani yüzde yüzdür. Artı değerın değişir kapitale oranına sömürü payı veya artı değer payı denir. Bir de kâr payı var ki, artı değerın yalnız değişir kapitale değil, toplam (değişir ve kalır) kapitale oranını gösterir. Onu aşağıda göreceğiz.(s.28)(H. K.)

MUTLAK ARTI DEĞER-İZAFİ ARTI DEĞER⁽¹⁾

Artı değerın artışı iki esaslı araç sayesinde mümkündür: Birisi, iş gündeliğinin (yani çalışma gününün) uzatılması ("mutlak artı değer") ötekisi zarurî iş gününün indirilmesi ("izafi artı değer")dir. Birinci aracı (mutlak artı değer sömürsünü) tahlil eden Marks, işçi sınıfının iş gününü (çalışma saatlerini) indirmek için yaptıkları sınıf dövüşü ile, Devletin, önce (XIV. ile XVII. yüzyıllarda) iş saatlerini uzatmak sonra da (XIX. yüzyılda fabrika kanunları ile) eksiltmek için yaptığı müdahalenin yüce bir manzarasını çizer. Kapital eserinun yayınlanışından beri, bütün medenî dünya ülkelerindeki işçi hareketi tarihi bu manzarayı zenginleştiren bir çok yeni olaylar sundu.

İZAFİ ARTI DEĞER ÇIKARMA AŞAMALARI

Marks, izafi artı değerın oluşmasını incelerken, kapitalizm tarafından işin verimini arttırmak için güdülen şu üç öz tarihi aşamayı tespit eder:

- 1.- Basit elbirliği (sade kooperasyon),
- 2 - İş bölümü ile el imalâthanesi (manifaktür)
- 3.- Makineler ile büyük endüstiri (sanayi).

⁽¹⁾ Bir işçi günde 12 saat çalışsa: İlk 6 saatinde kendisi ve ailesi için zaruri olan değerleri yaratır; bu ilk 6 saatlik işe "zaruri iş zamanı" denir. Ondan sonra gelen 6 saatlik iş ise "ekleme iş zamanı" adını alır. İşçi, kendisi için "artı" sayılan ve patrona geçen değerleri ikinci altı saatte yaratır. Demek işçi zaruri iş zamanında iş gücünün değerini, ekleme iş zamanında ise artı değeri yaratır. Şu halde artı değeri çoğaltmak için ne lâzımdır? Ya, ekleme iş zamanını arttırmak; yahut zarurî iş zamanını eksiltmek. 1 İşçi 12 saat çalışırken 13 Saat çalıştırılmaya başlanırsa, işçi için zaruri olan iş zamanı gene ilk 6 saattir; 13 saat içinde bu 6 saat olduğu gibi kalır. Halbuki 13'e varmak için geriye kalan 7 saattir yani ekleme iş zamanı 6'dan 7 saate çıkmıştır. Demek 1 saatlik fazla artı değer yaratılır. artı değerın bu suretle arttırılmasına mutlak artı değer sömürsü denilir (işçiyi fazla müddetli veya fazla şiddetli çalıştırmakla, ekleme iş zamanı, yani: mutlak artı değer arttırılır).

Artı değeri arttırmanın bir yolu da, zaruri iş zamanını kısaltmaktır. İşçi 12 saatte kendisi için zaruri 6 saat çalışırken, 5 saat çalışırsa; işgünü hiç uzamadan gene 12 saat kaldığı halde, ekleme iş zamanı 6 dan 7 saate çıkmış ve artı değer 1 saatlik değerce çoğalmıştır. Artı değerın zaruri iş zamanı kısaltılarak çoğaltılmasına izafi artı değer sömürsü denilir. İşçilerin kullandıkları eşyaları yapan fabrikalara, mesela fazla makine sokulursa, bu eşyaların değerleri düşer. İşçiler, değeri düşen eşyalardan gene eskisi kadar harcayacak surette ücret aldıklarından, ellerine geçen değerler eskiden 6 saatlik iken, şimdi 5 saatlik bir değer olur. Ve gene 12 saat çalışmakta devam ettikleri için, patrona 7 saatlik artı değer bırakırlar. İzafi artı değer aşırarak, patron için hem daha kolay, hem daha çok kazançlıdır. (H. K.)

Kapitalist gelişmenin temelli ve tipik çizgilerini Marks'ın nasıl bir derinlikle açığa vurduğu, bir çok gerçeklikler arasında, bil-hassa şu Rusya'daki esnaf (kustarı) endüstrisinin değerlendirilmesinde bu üç aşamadan ilk ikisini örneklerle donatan gayet bol bir belgeler yığını elde edilmiş olmasıyla da görülür ve anlaşılır. Marks'ın 1867'de tanımladığı büyük makineler endüstrisinin yaptığı ihtilâlcı etkiye gelince, bu etki, o zamandan beri akıp geçen yarım - yüzyıl esnasında, bir çok "yeni" ülkelerde (Rusya'da, Japon-yada, vs.) apaçıkça görülmüştür.

KAPİTAL BİRİKİŞİ: ÜRETİM ARAÇLARININ YÜCELMESİ - SOSYALİZM

Bundan başka, Marks'ta en yüksek derecede önemli ve yeni olan şey, kapital birikisinin tahlilidir. Kapital birikishi demek, bir kısım artı değer kapital haline geçişi ve bu kapitalin de kapitalistin ihtiyaçlarını veya kaprislerini (havai heveslerini) yerine getirmekte değil, fakat yeniden üretim yapmakta kullanılması demektir. Marks ondan önceki (Adam Smith'den başlayan) bütün klasik ekonomi politiğin (siyasi iktisadiyatın) burada yaptığı bir yanlışlığı gösterdi. Klasik ekonomiye göre kapital haline geçen bütün artı değer, değişir kapitale gider. Halbuki gerçekte iş böyle değildir. Kapitalleşen artı değer üretim araçları ile, değişir kapital diye ikiye ayrılır. Kapitalin toplam tutarı içinde "kalır[sabit] kapital" (konstan kapital) payının, değişir kapital (varyabl kapital) payına oranla daha çabuk çoğalışı, kapitalist gelişmenin gidişi ve sosyalizme dönüşmesi bakımından birinci derecede önemlidir.

İZAFİ AŞIRI NÜFUS, YEDEK İŞ ORDUSU AŞIRI ÜRETİM KRİZİ

Kapital birikishi, makina tarafından işçilerin üretim dışına atılmasını aceleleştirerekten ve bir kutupta yoksulluğu yaratarak-tan, "yedek iş ordusu", işçilerin "izafi fazlalığı" veya "kapitalist aşırı nüfusu" denilen, gayetle çeşitli şekillere giren ve kapitalin, üretimi gayetle çabuk genişletmesine elveren şeyi doğurur. Bu imkân, kredi ve kapitalin üretim araçları bakımından birikishi ile iç içe girince, bize bir çokları arasında, kapitalist ülkel-

erde, önce aşağı yukarı her on yılda bir, sonra sonra daha sık ve daha az sabit aralıklar ile devir devir çatıp gelen aşırı üretim (sürproduksiyon) krizlerinin, (buhranlarının) izahını verir.⁽¹⁾

SERMAYENİN İLK İLKEK BİRİKİŞİ

Kapitalistlik temeli üzerinde olan kapital birikmesini ilkel denilen kapital birikşinden ayırdetmek gerektir. İlk kapital birikşini vasıflandıran özellikler şunlardır: İşçinin kendi üretim araçlarından şiddetle mahrum edilmesi, topraklarından kovulmuş köylülerin mülksüz bırakılması (ekspropriasyonu) komuna (ortak köy mülkü) topraklarının çalınması, sömürge sistemi, Devlet borçları, himayeci tarifeler vs "İlk birikiş" bir kutupta "hür" proletari, öbüründe, para sahibini, yani kapitalisti yaratır.

Kapitalist birikişindeki tarihi eğilim Marx tarafından şu meşhur deyimlerle karakterize edilir:

"Her kapitalist, rekabetle ezilmemek için işletmesini daimi büyültür, aletlerini çoğaltır. O zaman, kapitalin değişir kapital kısmına oranla, kalır kapital kısmı daha fazla artar. Bu yüzden, her fazla makine giren işletmenin bir kısım işçisi dışarıya atılır. Gerçi, bu atılan işçiler genişleyen üretimin öteki kollarında kısmen iş bulurlar. Fakat, kapitalizmde iş insan için değil, insan iş için olduğundan, makinelerin çoğaldığı oranda iş süreleri asla eksilmediğinden, endüstri arttıkça, daima bir kısım işçiler kaldırım üstünde kalır (Yedek endüstri ordusu budur.)

Büyük üretim arttıkça, küçük üretim aşınır. Orta sınıfların birçok fertleri proleterleşir. Kaldırım üstünde kalan işsizlerin sayısı daha da artar. Bunun için kapitalizmde daima bir "aşırı nüfus" görülür. Ama bu aşırı nüfus mutlak değildir. Yani mutlaka toplumda bu işsizleri işletip besleyecek ekonomi imvânları bulunmadığından bu nüfus aşırı olmuş değildir. Aksine, bu günkü medeniyet tekniği, mevcut nüfustan çok daha fazlasını besleyebilir. Lâkin, tekniğin kapitalistin tekelinde oluşu, mecburen bir kısım insanları işsiz, aşırı nüfus haline getirir. Bu hal, kapitalin pek işine gelir. İşsizler ne kadar vukuu, işleyen aemelerin ücretlerini o kadar fazla azaltmak mümkündür.

Kapitalist üretim anarşiktir. Hangi metadan ne kadar istenildiği bilinmez. Her kapitalist, elinden geldiği kadar çok üretim yapar. Bu yüzden üretim kolları arasında daimi bir dengesizlik vardır. İşsizlerin artışı, metaların sürümünü eksiltir. Neticede, bir yanda açlar dururken, ötede aşırı üretim yığılır. Kapitalistler kredi buldukça, üretimde aşırı gittiklerinin farkına varmadan, daha da aşırı üretim yapmaya başlarlar. Nihayet, bir gün kredi de "dama" der. Arkasından kriz (buhran) boşanır. (Her 5 - 10 yılda bir.)

Kapitalizm ilerledikçe üretim ve kredi büyük; onun için krizler de gitgide daha müthiş ve daha sık sık görülür. (H.K.)

UFKÎ (GENİŞLEMESİNE) KAPİTAL BİRİKİŞİ (KAPİTALİN KÜÇÜK MÜLKÜ SOYUŞU)

“Doğrudan doğruya müstahsillerin mülklerinden edilmeleri (ekspropriasyonu) en iğrenç, en aşağılık, en miskin ve en kindar ihtiraslarla itilen, en acımak nedir bilmez bir vandalizm (ilim ve sanat düşmanlığı ve yabaniliği) ile oluşabilir. (Köylünün ve esnafın, Lenin) şahsi emeği ile kazanılmış ve hür ferdin adeta kendi emeği ile kendi varlığını kaynaştırarak ve aydınlaştırarak yaratmış olduğu şahıs mülkiyeti, yerini başkasının işini sömürmek (işletip soymak) üzerine yaslanan ve kendisinde hürriyetin görünüşünden başka bir şey bulunmayan kapitalist şahıs mülkiyetine bırakır...”

ŞAKULİ (DİKEYİNE) SERMAYE BİRİKİŞİ (KAPİTALİN KAPİTALİ SOYUŞU)

O andan itibaren, artık kendi ekonomisini kendisi işleten çalışanı mülkünden etmek değil, belki bir çok işçileri sömüren (işletip soyan) kapitalisti mülkünden etmek söz konusudur. Bu mülkünden ediş (ekspropriasyon), bizzat kapitalist üretiminin ana kanunları ile, kapitallerin santralleşmesi, merkezileşmesi ile meydana gelir. Her kapitalist, bir çok başka kapitalistleri tepeler. Bu birikiş, santrallaşma veya bir çok kapitalistlerin bir kaç kapitalist tarafından mülklerinden edilmesi ile at başı beraber giderekten şu yönleri geliştirir:

İŞİN İLİMLEŞMESİ, SOSYALLEŞMESİ, ENTERNASYONALLEŞMESİ

İşin gidişinde gittikçe daha büyük bir ölçüde elbirliği ve işbirliği (kooperasyon) şeklinin gelişmesi ilmin, makul bir surette fenne ve tekniğe uygulanışı, toprağın sistematik bir surette işlenmesi, özel iş araçlarının ancak ortak bir biçimde kullanılabilir araçlar haline dönüşmesi, bütün üretim araçlarının karmaşık bir sosyal işin üretim araçları olarak iktisat edilmesi, bütün milletlerin cihan pazarının ağı içine girmesi ve sonuçta, kapitalist rejiminin enternasyonal, uluslararası bir karakter alması yönleri alır yürür.

**SOSYAL: (İŞÇİ - PATRON),
(ÜRETİM ARAÇLARI - ŞAHSİ MÜLK)
ÇELİŞKLERİN ARTMASI
(SOYGUNCULARIN SOYULMASI)**

"Bu istihale (biçim değiştirme) gidişinin bütün fayda ve kazançlarını, başkalarının zararına aşırıp cebine atan ve tekelleri altına alan büyük kapitalistlerin sayısı eksildikçe, yoksulluğun, ezilişin, kulluğun, soysuzlaşmanın, işletip soymanın arttığı, fakat bütün bunlarla birlikte durmaksızın çoğalıp büyüyen ve bizzat kapitalist üretim gidişinin kendi mekanizması tarafından yetiştirilmiş, birleştirilmiş, teşkilâtlandırılmış bulunan işçi sınıfının ayaklanışının da arttığı görülür. Kapitalin tekelciliği, kapital ile birlikte gelişmiş ve kapital tarafından geliştirilmiş bulunan üretim tarzı için bir engel haline gelir. Üretim araçlarının santralleşmesi ile işin sosyalleşmesi öyle bir noktaya varıp gelirler ki, orada artık kapitalist kabukları ile uyuşamaz olurlar ve bu kabuğu patlatırlar. Kapitalist şahıs mülkiyetinin son saati çalmıştır. Başkalarını mülklerinden edenler, bu sefer kendileri mülklerinden edilirler." (Kapital, cilt 1/IV)

**SOSYAL KAPİTALİN BÜTÜN OLARAK
OBJEKTİF TETKİKİ:
YENİDEN ÜRETİMİ, ORTA KÂR ORANI**

Bundan sonra, yeni ve önemi büyük olan bir şey de, Marks'ın **Kapital** adlı eserinin II. cildinde topu birden ele alınan sosyal sermayenin yeniden üretimi hakkında yaptığı tahlildir^(*). Marks yeniden üretimin tahlilinde de, ferdi bir olayı değil, fakat genel bir olayı, sosyal ekonominin bir bölüğünü değil, fakat toplam bütünlüğü ile ekonomiyi göz önünde tutar. Kla-

^(*) Marks der ki: "Herhangi bir çocuk dahi, bir yıl değil birkaç hafta bile çalışmaktan kalacak olan her milletin mahvolacağını bilir" (Mektup). Demek toplum, toplum olarak kalabilmek için daima çalışmaya mecburdur. Niçin? Engels, bunun cevabını şöyle verir: "Tarihin materyalistçe kavranışına göre, tarihte en son dereceden belirleyici etken doğrudan doğruya hayatın üretimi ile yeniden üretimdir." (**Ailenin, Şahıs Mülkünün ve Devletin Kökeni**, İlk Önsöz, Paris 1931, s. VIII)

Demek, bir toplumun ekonomi yapısını anlamak için, onun yalnız üretimini (prodüksiyonunu) değil, fakat, bu üretim tükenirken ve tükenince yapılan yeniden üretimi (reprodüksiyonunu) de gözden geçirmek gerektir. Marks, kapitalizmde yeniden

siklerin daha yukarıda anılan yanlışını düzelten Marks, bütün sosyal üretimi iki büyük bölüme böler: 1. Üretim araçlarının üretimi, 2. Tüketim maddelerinin üretimi. Bunun üzerine, rakamlara dayana dayana, basit yeniden üretimde olduğu gibi, birikiş içinde de, sosyal kapital bütünü'nün tedavülünü (elden ele geçişini) inceden inceye tetkik eder.

Kapital in III. cildinde, orta kâr payı meselesi, değer kanununa göre hallolunmuş bulunur. Marks'ın yaptığı tahlilin, vülger (bayağı) ekonomi politiğin^(*) ve modern nihaî faydalılık^(**) teorisinin çok ke-re yaptığı gibi teker teker olaylar üzerine veya rekabetin dışından görünüşü üzerine bağlı kalmayarak, sosyal ekonominin bütünlüğünden, genel ekonomi olaylarından yürümüş olması, ekonomi ilminde adam akıllı bir ilerleyişi gerçekleştirmişti. Marks, ilk önce artı değer in çıktığı yeri inceler ve ancak daha sonra, bu artı değer in kâr, faiz ve arazi iradı parçalarına dağılışını gözden geçirir.

üretimin ilerleyici olduğunu (her yıl, bi önceki yıldan fazla üretim yapıldığını tespit ederken, bir yandan da anlatır ki, bir kapitalist, üretime yatırdığı kapitalini birkaç yıl içinde yer tüketir. Ondan sonra kalan ve büyümüş olan kapita,l işçilerin yarat-tıkları artı değerlerden başka birşey değildir. Demek, kapital, işçiden sömürülerek biriktirilmiş artı değerler toplamıdır. (H. K.)

(*) Vülger (yani: bayağı) ekonomi politik, klasik ekonomiden sonra ve ona kar-şı doğar. Burjuvazi, derebeyliğe karşı olduğu müddetçe, her değer in insan emeğ in-den çıktığını söyleyebilirdi (Klasik ekonomi politik). Fakat işçi sınıfı devrimci hare-kete geçince, burjuvaziye, "mademki her kıymeti ben işleyerek yaratıyorum, o hal-de, senin ne işin var?" dediği zaman burjuva ilmi tornistan etti. Değeri işin yarat-madığını ispat için paçalarını sıvadı. Bu şarlatan ilme Vülger ekonomi politik denir.

Vülger ekonomistler derler ki: Paranın kıymeti düşse, metaların kıymeti artar; para yükselse, metaların kıymeti eksilir. Şu halde, metaların kıymeti onların üretimleri için sarfedilen işle tayin olunmaz. Demek, değeri iş yaratmaz ve ilh...

Marks Brodhurst adlı herife cevap verirken şöyle alay eder "Üstat Brodhurst, pe-kâla şöyle de diyebilirdi: Hele hele bir 10/20, 10/50, 10/100 oranları ele alınsın, 10 adedi hep aynı kalır ve bununla beraber, onun 20, 50, 100 adetlerine oranla olan büyüklüğü devamlı eksilir. Böylece, mesela 10 gibi, bütün bir sayısal büyüklüğü o adet içinde bulunan vahdetlerin miktarı ile tayi olunur diyen büyük prensip suya düş-şer." (Kapital, c 1, s. 32)

Vülger ekonomi, bir metanın değerini belirlemek için ne yapar? "Evvel bi evvel [her şeyden önce] bir metanın (şimdiki hâlde emeğ in) değerini şart ve kabul eder, ondan sonra bu şart ve kabuld en çıkan bir netice olarak, başka bir metanın değerini belirler." (K. Marks, Kapital, c. 1, s. 68).

Yani, totoloji yapan "Bir metanın değerini ne belirler? O metanın değeri belirler" der. (H.K.)

(**) "Nihaî faydalılık" teorisine göre zenginliklerin değerini belirleyen şey, onların faydalılıkları, yani en az faydalı olan kullanılışları, oluşturdıkları en küçük tatmindir.(H.K.)

UZVİ TERKİP [ORGANİK BİLEŞİM] VE KÂR ORANININ EŞİTLEŞMESİ⁽¹⁾

Kâr, bir işletmeye yatırılmış kapital (sermaye) toplamının elde ettiği gelirdir. "Yüksek organik bileşimli" kapital (yani, kalır kapital kısmı, değişir kapital kısmını, orta sosyal orandan daha yukarı oranlarda geçmiş olan bir kapital) ortadan aşağı bir kâr payı verir. "Alçak bileşimli" kapitalle ise ortadan yukarı bir kâr payı verirler. Kapitaller arasındaki rekabet, kapitallerin bir sanayi kolundan ötekisine serbestçe geçişi, her iki halde de, kâr payını orta orana indirir. Ele alınan bir toplum içinde bütün metaların değerleri toplam meta fiyatlarının toplamına karşılık ve uygun düşer, ama, ayrı başına alınan her işletme ve her üretim kolu içinde, metalar, rekabetin etkisiyle, değerlerince değil, fakat harcanan kapital ile bu kapitale katılacak orta kârdan ibaret olan üretim fiyatına göre satılırlar.

DEĞER - FİYAT İKİLİĞİ: ANARŞİK ÜRETİMDEN ORTA KÂR PAYI GİTGİDE ALÇALIR

Böylece, fiyat ile değer arasındaki fark ve kârın eşitleşmesi itiraz götürmez ve herkesin bildiği bir gerçeklik olarak, değer ka-

⁽¹⁾ Kıymet yaratma bakımından kapital iki kısımdı: 1- Konstan kapital (değeri aynı kalır kapital); 2- Varyabl kapital (değerinden çok, değer yaratan değişir kapital). Kapitalin, bu iki kısmının birbirlerine oranı, kapitalin organik bileşimini medyana getirir. Mesela kalır kapital (makineler, ilk maddeler, vs.) 2 milyon lira iken, değişir kapital (iş kuvvetinin kıymeti, yani işçi ücretleri) 1 milyon lira olsa, toplam kapitalin organik bileşimi 1/2 (birin ikiye oranı) olur.

Kapitalin kalır kısmı ne kadar büyük olursa, o kadar daha ziyade kapital yüksek organik bileşimli sayılır. Mesela kalır kapital 5, değişir kapital 1 milyon olsa, bileşim oranı 1/5 olur. 1/5 bileşimli bu kapital, yukarıki 1/2 oranlı kapitalden daha yüksek organik bileşimli kapital olur. 1/2'li kapital ise, alçak organik bileşimlidir.

Kâr oranı: Artı değerın toplam kapitale oranıdır. Mesela, 3 milyonluk bir kapitalle 1 milyonluk artı değer elde edilse, kâr oranı: 1/3 (üçte bir olur). Kapitalin organik bileşeni ne kadar yüksek olursa, kâr oranı o kadar alçak olur. Mesela yüzde yüz artı değer sömüren iki kapitalden birinin bileşimi 1/2 ise: kâr oranı 1/3 (üçte bir); ötekisinin bileşimi 1/5 ise; kâr oranı 1/6 (altıda bir) olur. Kapitalizmde, yüksek ve alçak bileşimli kapitaler arasındaki kâr oranı farkları, rekabet, pazar kanunu ve yüksek kâr oranlı işlere kapitallerin akın etmesi ile eşitleştirilir. Fakat, genellikle, kapitalizm ilerledikçe bütün toplumdaki kapitalin organik bileşimi yükseldiğinden, orta kâr oranı daima alçalır durur. Böylece, daima kâra koşan kapital, bindiği dalı (kârı) kesen adama benzer veya kendi kendini yemeye başlayan bir canavara döner. Ve aynı zamanda sömürü oranını boyuna çoğalttığı için, nerede ise: "Ne kendi eyledi rahat ve halka verdi huzur" denilen Abdülhamit gibi, şu son hükmünü beller: "Yıkıldı gitti cihan-dan, dayanın ehli kubûr." (H.K.)

nunu sayesinde Marks tarafından tamamıyla açıklanmıştır. Zira, bütün metaların değerleri toplamı, o metaların fiyatları toplamına karşılık ve uygun düşer. Fakat sosyal değer in ferdi fiyata dönderilmesi, basitçe ve doğrudan doğruya oluşmaz; karışık bir yoldan gider. Şurası pek tabiidir ki aralarında pazar araçlarından başka hiç bir bağıllık bulunmayan bir darmadağınık üretmenler topluluğu içinde, kanunlar, ancak orta, sosyal, genel bir şekilde ve bir yandaki kişisel farkları, öteki yandakilerle karşılıklı olarak taviz ve telafi edecek bir şekilde ifade bulurlar.

İşin üretkenliğinin artması demek, değişir kapitale nispetle, kalır kapitalin daha çabuk çoğalışı demektir.

Halbuki, artı değer yalnız değişir kapitalin gördüğü bir iş ve yarattığı bir şey olduğundan, kâr oranının (yani artı değer in yalnız değişir kapital kısmına değil, kapitalin bütününe olan oranının) alçalma eğiliminde bulunduğu, anlaşılır bir şeydir. Marks bu eğilimle, bu eğilimi maskeleyen veya ona engel olan birçok durumlar ve şartları inceden inceye tahlil eder.

ARAZİ RANTI, FARK - RANTI

Tefeci kapitalle, ticaret kapitaline ve para kapitaline ayrılmış bulunan III. cildin gayetle enteresan bölümlerini alıntılama kta duralamış olmamak için, asıl öz meseleye; arazi iradı (fonsiyer rant) teorisine^(*) yanaşacağız. Kapitalist memleketlerde, toprağın üst yüzü sınırlı olduğundan ve çünkü yer yüzü özel mülk sahipleri tarafından tamamıyla işgal edilmiş olduğundan, top rak ürünlerinin üretim fiyatı orta verimlilikte bir tarla üzerindeki üretim fiyatına göre değil, belki en kötü nitelikli bir toprakta ki üretim pahasına göre ve ürünlerin pazara - gene orta değil en uygun olmayan şartlar dahilinde nakledilişine göre belirler.

^(*) "Arazi rantı nazariyesi, mahsusı bir surette İngiliz olan bir ekonomi politik kısımdır ve böyle; olmağa da mecburdu, zira yalnız İngiltere'dedir ki rantı kârdan ve faizden bilfiil ayıran bir istihsal tarzı mevcuttu. Bilindiği gibi, ingilterede büyük arazi sahipliği ile büyük istihsal hakimdir. Arazî sahipleri topraklarını büyük, çok kere gayet büyük çiftlikler şeklinde bunları istismar etmeğe yeter kapitali bulunan çiftçilere, icarla verirler; bu çiftçiler, Alman köylüleri gibi bizzat çalışmazlar, fakat hakikî kapitalist müteşebbisler olarak, çiftlik adamlarının ve gündelikçilerin işini kullanırlar. Demek burada, her birine has olan gelirler ile birlikte burjuva sosyetesinin şu üç sınıfı önümüze çıkar; arazi rantını cebine indiren arazi sahibi, kârı kasasına dolduran kapitalist, iş ücreti alan işçi." (F. Engels: **Anti - Dühring**, c II, s. 143-144).

Onun için kapitalizmde üstün sınıf, bir değil, ikidir: 1-Kapitalistler; 2- Arazi sahipleri. Ve zait - kıymet (kâr ve rant); diye bu iki sınıf arasında üleşilir (H. K.)

Bu fiyat ile yüksek kaliteli bir toprak üzerinde (veya daha iyi şartlar içinde yapılmış üretim fiyatı arasındaki fark, fark rantını (la rente differentielle) verir.

Bu rantın (iradın) ayrıntılı incelenmesi sayesinde, onun, topraklar arasındaki bereketlilik farkından ve ekime yatırılmış kapitaller arasındaki farktan ileri geldiğini (keza, artı değer teorisine bakıla, oradaki Roodbertus'un eleştirisi özel bir dikkate değer) ispat eden Marks, fark iradının ancak ve yalnız ardarda daha iyi topraklardan, daha aşağı kaliteli geçiş ile elde edildiğini demeğe getiren Roodbertus'un yanlışını apaydınlığa çıkardı. Aksine, tersine değışiklikler (yani verimsiz toprağın iyileştirilmesi. H. K.) de aynı suretle meydana gelir. Herhangi bir tür toprak (ekim tekniğinin ilerleyişı, şehirlerin büyüyüşü, vs. sebebiyle) başka türden bir toprak haline geçer. Onun için o meşhur "toprağın eksilen verimliliği kanunu", kapitalistliğin kursurlarını, dar sınırlarını ve gelişiklerini doğanın sırtına yükletmeye imrenen derin bir yanlışlıktan başka bir şey değildir.

MUTLAK İRAT: SERMAYEDARLIKTA FUZULİDİR

Ondan sonra, bütün endüstri kollarında ve genellikle milli ekonomide kârın eşitleşmesi, tam bir rekabet serbestliğini, bir endüstri kolundaki kapitalin öteki kola serbestçe geçmesini (intikal etmesini) ister. Fakat toprak üzerinde kişi mülkiyetinin bulunuşu bu serbest geçişe bir engeldir ve bir monopol, bir tekel yaratır. Bu tekel yüzünden aşağı bir organik bileşimi bulunmakla öne çıkan ve sonuçta, daha yüksek bir kişisel kâr oranı veren ziraat ürünleri, kâr oranının serbestçe eşitleşmesi içine girmezler. Toprak tekeli elinde tutan mal sahibi, fiyatı ortanın üstünde tutabilir; bu tekel fiyatı mutlak rantı doğurur. Fark rantı, kapitalizm rejiminde ortadan kaldırılamaz, aksine, mutlak rant ise, meseia toprağın millileştirilmesi ile toprak devletin mülkiyeti haline geldiği zaman, kapitalizmde dahi ortadan kalkabilir. Toprağın, böylece Devlete geçişı, özel mülk sahipleri tekelinin ortadan yok olması, ziraatte daha mantıki neticeli ve daha tam bir rekabet serbestliği bulunması anlamına gelirdi. İşte onun için Marks der ki: Radikal burjuvalar, şu toprağın millileştirilmesi denilen ilerleyici burjuva taleplerini tarihte birçok kereler düsturlaştırmışlardır ve bununla beraber, bu talepler burjuvazinin çoğunluğunu korkutur. Çünkü, toprak tekelinin ortadan kaldırıl-

ması, zamanımızda, bilhassa önemli ve "hassas" olan başka bir tekele, genellikle üretim araçlarının tekeline de "dokunur" (Bu kapital üzerinde orta kâr ve mutlak arazi iradı teorisi. Marks tarafından, Engels'e yazılan 2 ağustos 1862 tarihli mektupta, şayanı hayret bir biçimde, halkın anlayacağı veciz dille anlatılır. Gene 9 Ağustos 1862 tarihli mektubuna bakıla.)

DEREBEY RANTININ KAPİTALİST RANTINA GEÇİŞİ

Şurasına işaret etmek de gene mühimdir ki, arazi rantının tarihinde, Marks'ın tahlili şunları gösteriyor. Köylü, Beyin toprağını işleyerek ek bir ürün yaratırsa, yarattığı iş ranttır. Köylü, "ekonomik olmayan baskı" yüzünden mal sahibine teslim ettiği fazla bir ürünü toprak üzerinde yarattığı zaman, emek - rant, ürün - rant veya aynî - rant haline geçer. Metalar üretimi geliştikçe, gene bu aynî - rant, para - rant, (eski Rusya'da "födovans") (Osmanlılıkta: "kesim", "mukataa" H.K.) nakti - rant olur. En sonunda, ziraate, köylü yerine, gündelikçi iş yardımı ile toprağı ektiren patron karıştığı zaman, rant kapitalist rantı olur.

KÖYDE KAPİTALİZM VE SINIF FARKLILAŞMASI

"Kapitalist arazi rantının oluşumu" hakkındaki bu tahlil ile ilgili olmak üzere, Marks'ın, ziraatte kapitalizmin evrimine dair bir sıra nazik düşüncelerine işaret ediverelim. (Bu düşünceler Rusya gibi geri memleketler için bilhassa önemlidir):

"Aynı zamanda ve bazen daha önceden, bir mülkü - olmayanlar sınıfı, bir ücretle çalışanlar sınıfı oluşur . Bu sınıf oluşurken, henüz ancak ötede beride tek tük dağınık bir halde mevcut olduğu zamanlar bile, ranta can atan varlıklı köylüler, zarruri olarak kendi hesaplarına ziraat gündelikçilerini işletmeyi âdet edinirler. Tıpkı derebeylik rejiminde, serveti olan toprakbendlerinden ayrıca daha az varlıklı başka toprakbendleri olduğu gibi. İşte varlıklı köylülerin yavaş yavaş oldukça bir servet yığmak ve gelecekteki kapitalistler haline dönüşmek imkânları bundan ileri gelir. Böylece, eski sömürücüler yani toprak sahipleri arasında, bir kapitalist çiftçiler fideliği türer; bu fi-

deliğin gelişme şartı, ekilip biçilen kırlar dışarısında kapitalist üretiminin gelişmesidir.

KÖY FARKLILAŞMASI ŞEHİR BURJUVAZİSİNE YARAR: İŞÇİ VE KÖYLÜNÜN SÖMÜRÜLMESİ

"Bir kısım köy nüfusunun mülkünden edilmesi ve kovulması, endüstri kapitalisti için, işçilerle birlikte, geçim ve iş araçlarını da açıkta hazır bir hale getirir: iş pazarı yaratır." (Kapital 1 de IV)

Köy nüfusunun fukaralaşması ve topu atması, bu defa kapitalin yedek ordusunu meydana getirir. İşte bunun için her kapitalist ülkede:

"... kırlardaki nüfusun bir kısmı, şehir veya el imalathanesi proletaryasının (yani ziraî olmayan işçilerin) saflarını kabartmak üzere bulunur. Bu izafi aşırı nüfus kaynağı bu yüzden asla tükenmez. Fakat şehire doğru akın var demek, daima kırdaki pusuya yatmış bir aşırı nüfus var demektir ki, bu köy aşırı nüfusunun genişliği ancak kapılar özellikle büyük bir ölçekte açıldıkları zaman gözle görülecek bir hale gelir. Şu halde ziraat işçileri asgarî bir iş ücretine boyun eğer ve daima bir ayağı poperizma denilen koyu fukaralık çukuruna batmış kalır." (Kapital c 1 de IV)

*"Köylünün ektiği toprak üzerindeki kişisel mülkiyeti, küçük üretimin temelini, köylü zenginliğinin ve klasik bir şekle kadar köylü gelişiminin şartını teşkil eder. Kapitalist rejiminde, köylülerin işletilip soyulması, sanayi proletaryasının işletilip soyulmasından ancak şekilce ayırt edilir. İşletip soyan aynı şey, yani kapitaldir. Teker teker kapitalistler, teker teker köylüleri ipotek ve tefecilik ile işletip soyarlar. Kapitalist sınıfı, köylü sınıfını vergile-ri vasıtasile soyar..." (K. Marks: **Fransada Sınıfların Dövüşü**)*

KÜÇÜK MÜLK BİR SOYGUN TUZAĞI OLUR

*"Köylünün tarlacıgım dediği nesne, artık kapitalistin yerden kâr, faiz ve rant çekmesi ve köylünün iş ücretini elde etmeyi başarmak için ne gibi çarelere baş vurmak gerektiğini gene köylüye bizzat bırakması için bir bahaneden başka bir şey değildir." (K. Marks, **Lui Bonapartın 18. Brümeri.**)*

Her zamanki gibi, köylü, kapitalist toplumuna yani kapitalistler sınıfına, hatta ücretinin bir kısmını geri verir ve böylece "İrlandalı yarıcının durumuna düşer, hem bütün bunlar kişisel mülk sahibi olmak bahanesi altında olur." (**Fransada Sınıfların Dövüşü**).

"Buğdayın pahasını, parça parça tarla mülkiyetinin galip olduğu memleketlerde kapitalist üretimli ülkelerden daha az yüksek kılan sebeplerden biri (**Kapital**, c. XIV) nedir? Şudur ki, köylü, topluma (yani kapitalistler sınıfına) fazla ürünün bir kısmını bedavadan verir." Demek bu az yüksek paha üretmenlerin işlerindeki ürün verme kabiliyetinin artmış olması neticesi değil, üretmenlerin fakirliklerinin neticesidir." (keza)

SERMAYEDAR EKONOMİ VE POLİTİKA KÜÇÜK EKİNCİYİ ERİTİR

Kapitalist rejiminde, küçük üretimin normal şekli olan küçük ziraat mülkiyeti, sürünür, paramparça ve mahvolur.

Parça parça tarla mülkiyeti, tabiatı gereği şunlarla bir araya gelemez: Emeğin sosyal üretkenliğinin gelişimi, işin sosyal şekilleri, kapitallerin sosyal toplanması, büyük ölçekli hayvan yetiştirme, ilmin gittikçe ilerliyen kullanılışı.

Tefecilik ile vergiler, küçük ikinci mülklerine dört bir tarafta topu attırır. Toprak alımına tahsis edilmiş kapital, ekimde yoktur. Üretim araçları sonsuz derecede paramparça, üretmenler darmadağındır.

KOOPERATİF; SERMAYENİN EKMEĞİNE YAĞ SÜRER

"Kooperatifçilik, yani küçük köylülerin ortaklaşa birleşmeleri, adam akıllı bir burjuvaca ilerleyici rol oynamakla beraber, o eğilimi (ufak köylünün iflâsını) ortadan kaldırmaz, olsa olsa zaiflete bilir: gene unutmamak gerekdir ki kooperatifçilik müreffeh köylülere çok şey verdiği halde fakir köylüler kitlesine pek az veya hemen hiç bir şey vermez, ve ondan sonra bu sosyetelerin kendileri en sonunda ücretli işi işletip soymaya başlarlar." (Lenin.) "

"İnsan gücünün mirasyedicesine yüce bir hay vurup harman savruluşu vardır. İstihsal şartlarının gittikçe bozulması ve istih-

sâl vasıtalarının ateş pahasına çıkması parçalı toprak mülkiyetinin zarurî kanunlarıdır." (**Kapital** c.I de IV)

KÖYDE KAPİTAL: İŞÇİYİ VE TOPRAĞI KURBAN EDER

Endüstride olduğu gibi Ziraatte de, üretim tarzının kapitalistçe biçim değiştirışı (sermayeci şekle geçişi) ancak "kurban gitmiş üretmenlerin şehitler listesi" gibi gözükür...

"Gayet geniş mesafeler üzerinde darmadağın olan ziraat işçilerinin direnme güçleri daha azdır; derli toplu duran şehir işçilerinde ise, bu güç çok daha fazladır. Tıpkı, şehir sanayiinde olduğu gibi, modern ziraatte de üretme gücünün artması ve işin üstün verimli olması, ancak bizzat iş gücünün yakılıp yıkılması ve tepelenmesi ile elde edilir. Ve kapitalist ziraatin her ilerleyişi sadece işçiyi soyup soğana çevirmek zanaatinde değil, fakat toprağın soyulup soğana çevrilmesi zanaatinde de bir ilerleyiştir... Demek kapitalist üretim, gerek tekniği ve gerekse kapitalist üretim tarzı kombinezonunu ancak aynı zamanda her türlü zenginliğin iki kaynağını, yani; toprakla işçiyi aşındırıp tüketerekten geliştirir." (**Kapital** I - 111)

SOSYALİZM

KAPİTALİSTLİĞE KARŞI İLK ÜTOPİZM

Derebeylik rejimi alaşağı edildiği ve "hür" kapitalist cemi-yetine gün doğduğu vakit, derhal göze çarptı ki, kapitalist hüriyeti işçileri işletip soymak ve ezmek için kurulmuş yeni bir sistemden başka bir şey değildir. Demek, bu ezişin zihin-de uyandırdığı hayal ve bu ezişe karşı bir protesto olmak üzere, hemen muhtelif sosyalist doktrinleri fıskırmağa başla-dı. Fakat ilk iptidaî sosyalizm ütöpik (hayalci) bir sosyalizm idi. Ütöpik sosyalizm kapitalist sosyetesini tenkid ediyor, red ve mahkum ediyor, lanetliyordu; kapitalizmin ortadan kalk-masını ve daha iyi bir rejimin kurulmasını hayalinde kuru-yor; zenginlere insanı işletip soymanın ahlaka uygunsuz ol-duğunu ispat ediyordu.

SINIFLI TOPLUMUN KANUNU: SINIF DÖVÜŞÜ

Ütöpik sosyalizm, işin iyi bir neticeye bağlanmasının yolunu gösteremiyordu. Ne kapitalist rejimindeki ücretli köleliğin iç yü-zünü izah etmeyi, ne de yeni bir toplumun yaratılmasını başa-rmaya girişecek kabiliyetteki sosyal kuvveti bulmayı bilmiyordu.

Avrupanın dört bir tarafında ve hele bilhassa Fransada, derebeyliğin, toprakbentliğin devrilmesiyle patlak veren, bo-ralı, kasırgalı ihtilâller, gene gittikçe daha açıktan açığa mey-dana vurdular ki, her devrimin temeli ve itici gücü, sınıfların dövüşüdür.

Politika hüriyetinin derebeyler sınıfı üzerinde kazandığı hiç bir zafer yoktu ki, kızgın bir direnmenin üstesinden gelmemiş

olsun. Az çok hür, az çok demokratik bir temel üzerinde teşkilâtlanmış hiç bir memleket yoktu ki, kapitalist toplumun çeşitli sınıflarını birbirine kapıştıran öldüresiye bir dövüş, kapitalist toplumun çeşitli sınıflarını birbirine kapıştırmaksızın, bu iğreti demokrasiyi ve hüriyeti başarabilmiş olsun.

BİLİMCİL SOSYALİZM PROLETARYAYI BULUR

Marks'ın dehası, başka herkesten önce uluslararası tarihten sızan mantıki neticeyi meydana çıkarmak ve gereği gibi uygulamaktan ibarettir. İnsanlar, ahlaki, dini, politik ve sosyal lakırdıların, bildirişlerin ve vaadlerin arkasında (gizlenmiş), şu veya bu sınıfların menfaatlerini ayırdetmeği öğrenmedikçe, politika işlerinde şimdiye kadar daima olageldikleri gibi, şimdiden sonra da, başkalarının ve kendi kendilerinin hilesine kolayca aldanıveren bir takım toylar olarak kalacaklardır. Reformalar, ıslahatlar ile düzeltmelerin taraftarları, ne kadar barbar ve çürümüş görünürse görünsün, her eski kurumun şu veya bu hakim sınıfların kuvvetleri esirgendiğini anlamış olmadıkça, daima geçmiş müdafaa edenler tarafından aldatılacaklardır. Ve sınıfların direncini kırmak için, ancak bir yol vardır ki, o da şudur:

Geçmiş silip süpürecek ve yeniyi yaratacak olabilen ve sosyal durumları gereği bunu yapmaya mecbur bulunan kuvvetleri, bizi çevreleyen toplum içinde bulmak, sonra dövüş için terbiye etmek ve teşkilâtlandırmak.

PROLETARYA, SOSYALİZMİN KURUCUSU

Bugüne kadar bütün ezilen sınıfların içinde süründükleri manevi kölelikten kurtulmanın çıkar yolunu işçi sınıfına gösteren yalnız ve yalnız, Marks'ın felsefeye materyalizmidir. Yalnız Mark'sın ekonomi teorisi ki, kapitalist rejiminde de işçi sınıfının gerçek durumunu aydınlatmıştır.

"İşçi sınıfının bağımsız teşkilâtları Amerikadan İspanyaya, İsveçten Güney Amerikaya kadar bütün dünyada üreyip çoğalıyor. Proletarya sınıfı dövüşü içinde öğreniyor, talim ve terbiye görüyor; burjuva toplumunun batıl itikadlarından, sahte inançlarından yakasını kurtarıyor, gittikçe daha büyük bir zaptı rapt, bir bağlantı kazanıyor, başarılarını ölçmeyi ve gücünü kuvvetini çelikleştirip pışkinleştirmeyi öğreniyor; işçi sınıfı dayanılmazcasına bir büyüyle büyüyor." (Marksizmin III Kaynağı)

İŞ SOSYALLEŞİR : SOSYALİZM-PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Ekonomi doktrininde geçenlere bakınca görülüyor ki, Marks, tamamıyla ve sırf modern toplumun hareket kanunlarından ilham alarak, kapitalist toplumunun çekinilmez bir biçimde sosyalist toplum haline geçeceği neticesine varıyor. Daima daha çabuk ilerliyen ve Marks'ın ölümünden beri geçen yarım yüzyıl esnasında, özellikle büyük sanayiın kapitalist kartellerin, sendikaların, tröstlerin yayılması ve Finans kapital (malî sermaye) güresinin ve iktidarının insana masal gibi gelecek oranlarda gelişimi ile apaçıklaşan işin sosyalleşmesi, işte sosyalizmin kaçınılmaz bir surette çıkagelmesinin başlıca maddi temeli. Bu şekil değiştirmenin manevîve ahlaki motoru, fiziki etkeni, maddi yapıcısı bizzat kapitalizmin kendisi tarafından terbiye edilen işçi sınıfı içinde gözüktür. Proletaryanın burjuvaziye karşı açtığı dövüş, çeşitli şekiller ve gittikçe zenginleşen bir içerik peyda ederken, çekinilmez bir surette iktidar mevkiinin işçi sınıfı tarafından zaptedilmesine, proletarya diktatörlüğüne meyil eden bir politika dövüşü haline gelir. Üretimin sosyalleşmesi, varsa varsa ancak üretim araçlarının sosyal mülkiyet haline geçmesi, soyguncuların soyulması, başkalarını mülkten edenlerin mülklerinden edilmesi neticesine varabilir.

KÖY VE ŞEHİR FARKI KALKAR

İşin veriminin müthiş artması, iş günlüğünün eksilmesi (iş saatlerinin azalması), ilkel ve dağınık küçük üretimin artıkları, yığıntıları yerine mükemmelleşmiş kollektif emeğin geçmesi, işte bu şekil değiştirmenin mantıki neticeleri bunlardır. Kapitalizm, ziraatin, endüstri ile olan bağıllığını nihai bir surette koparır, ama aynı zamanda bu bağıllığın en yüksek derecede gelişmiş yeni unsurlarını, ilmin bilinçlicesine uygulanması, kollektif emeğin ortak bir düzene sokulması (köyün dünyadan ilişkisini kesmiş, yüzüstü bırakılmış ve geri kültürlü halinde olduğu gibi, büyük şehirlerde koskoca bir nüfusun tabiata aykırı bir surette yığılıp kalmasına da son verecek şekilde) nüfusun yeni baştan bölümlenmesi esası üzerinde sanayi ile ziraatin birliğini de hazırlar.

YENİ İŞ AİLESİ, YENİ İŞ TERBİYESİ DOĞACAK

Kapitalistliğin yüksek şekilleri yeni bir aile şekli, kadın için ve yeni döllerin terbiyesi için yeni şartlar hazırlar. Kadınlarla çocukların çalıştırılması, kapitalizm tarafından patriarkal ailenin çözülmesi, modern sosyete içinde, çekinilmez bir surette, en korkunç, en yoksul ve en iğrenç şekiller alır.

"Büyük sanayi, sosyalce teşkilâtlı ve aile çevresinin dışarısında, kadınlara, her iki cinsten delikanlılara, kız ergenlere ve çocuklara biçtiği kesin rol dolayısıyla, yüksek şekilli bir aile için ve her iki cins (yani kadınla erkek) arasındaki ilişkiler için yeni bir ekonomi temelini koyar. Tabii ailenin Germen - Romen şeklini mutlak saymak, zaten ardarda bir sıra tarihi gelişmeleri teşkil eden, eski Roma, Yunan, Şark aile şekillerini mutlak saymak kadar saçma olurdu. Gene şurası da besbellidir ki, her cinsten ve her yaştan kişilerle oluşmuş olan kollektif bir çalışan kişiler kombinezonu, her ne kadar (tabiatıyla hoyratça olan bu günkü kapitalist şekli içinde) iş processüsü işçi için değil, işçi iş processüsü için lazım bulunduğundan kapitalist şekliyle işçi kollektifi zehirli bir kokuşuş, bozuluş ve kulluk kaynağı halinde ise de, aynı işçi kollektifinin, eğer şartlar uygun olursa, her halde insani bir gelişme kaynağı halinde gelişmesi gerektir." (Kapital c I-III).

"Gelecekteki talim ve terbiye tohumunun çıktığı yer fabrika sistemidir; gelecekteki terbiye sistemi, bir yaştan yukarıki bütün çocuklar için, (üretim işini eğitim ve jimnastikle birleştirecek ve bu sadece sosyal üretimin çoğalması peşinden koşan bir metod değil, belki tam gelişmiş insanlar meydana getirmeye uygun bulunan biricik metod olacaktır." (keza)

MİLLİYETİN YERİNE ENTERNASYONALİZM

Marks'ın sosyalizmi, milliyet ve devlet davalarını da aynı tarihi temelin üzerine koyar, koyarken de yalnız geçmişi açıklamaya bakmaz, belki bir de önceden görüşleri ve sezışleri tespit etmeye ve bu sezışlerin gerçekleşmesi için cüretkârcasına bir hareket gütmeye de bakar. *"Milletler sosyal gelişim içinde burjuva devrinin kaçınılmaz ürünü ve şeklidirler. İşçi sınıfı, (Her ne kadar sözün burjuvaca anlamında hiç öyle değilse de) "milli" olmaksızın, "bizzat kendisi millet halinde özleşmek"sizin kuvvet-*

lenemedi, olgunlaşamadı, şekilleşemedi. O ise ki, kapitalizmin gelişimi milli sınırları durmaksızın kırar, milli bütünlüğü parçalar, milli çatışmaların yerine sınıf çatışmalarını geçirir, işte bunun için, gelişmiş kapitalist ülkelerde şurası doğrudur ki, "işçilerin vatanı yoktur" ve işçilerin "hiç olmazsa medenileşmiş memleketlerde ortak hareketleri (işçi sınıfının) kurtuluş şartlarının ilklerinden biridir." (**Komünist Partisinin Manifesti**),

SOSYALİST DEVLET, SINIFLARI VE KENDİ KENDİSİNİ KALDIRIR

Toplumun oldukça bir gelişme derecesinde, toplum, araları uzlaştırılmaz sınıflara bölünüp de, sözde toplumun üstünde yer tutan ve bir noktaya kadar toplumdan ayırt olunan bir "iktidar mevkii" olmaksızın toplum yaşayamaz hale geldiği zaman, teşkilâtlı bir şiddet cihazı demek olan Devlet, kaçınılmaz bir biçimde fişkırdı. Sınıfların çatışmalarından doğan Devlet:

"... en kudretli sınıfın devleti, ekonomik hakimiyeti bulunan sınıfın devleti olur. Ekonomice hâkim olan sınıf, politikaca da hakim sınıf haline gelir. Böylelikle, ezilen sınıfı kullandırmak ve işletip soymak için yeni araçlar ve çareler kazanır. Nitekim eski devlet, her şeyden önce köleleri boyunduruk altında tutmaya yarar köle sahiplerinin devleti idi. Tıpkı bunun gibi, derebey devleti toprakbend köylüleri ve alt tabakalarını kullandırmak için asaletin elinde bir organ, bir alet oldu. Modern temsilci ve seçkili kapitalizmi, Devleti, ücretli emeğin kapital tarafından işletilip soyulmasında alet hizmetini görür." (**Engels, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kaynağı**, eserinde kendisinin ve Marksın görüşlerini açıklar.)

Burjuva Devletin en hür ve en ilerleyici şekli olan demokrasili Cumhuriyet, bu gerçekliği bertaraf edemez. Yalnız üstün sınıflara alet oluşun şeklini değiştirir. (Hükümetin Borsa ile bağılılığı, memurlarla matbuatın doğrudan doğruya veya para ile satın alınması ve ilh). Sosyalizm, sınıfları yok etmekle, Devletin de ortadan kalkmasına yol açar. Engels **Anti-Dühring** kitabında şöyle yazar:

"Devletin, gerçekten bütün toplumun temsilcisi olarak ortaya atılmakla yaptığı ilk iş, yani toplum adını üretim araçlarını eli altına alışı, aynı zamanda Devlete has olan son iştir. Devletin sosyal işlere karışması, bu gün şu, yarın öteki sahada git-

tikçe gereksiz bir hale gelir ve ondan sonra devlet kendiliğinden uyuşur, uyuklar kalır. Kişilerin hükümet sürmesi yerine, şeylerin idare olunması ve üretim gidişinin sevk edilmesi geçer. Devlet ortadan kaldırılmaz: ölür." (**Anti Dühring**)

"Üretimi, üretmenlerin hür ve eşit ortaklığı esası üzerinde yeniden teşkilâtlandırarak olan toplum, bütün Devlet cihazını bundan böyle yeri neresi olacaksa oraya, antikalar müzesine, tunç balta ile çıkırgın yanı başına kaldırıp götürecektir." (F. Engels, **Ailenin Kökeni...**)

SOSYALİZM, KÜÇÜK KÖYLÜLERİ KOLLEKTİVİZME İNANDIRIR

Velhasıl, başkalarının mülklerini alanların mülkleri alındığı zaman, henüz mevcut bulunacak olan küçük köylüye karşı Marks sosyalizminin alacağı vaziyet dolayısıyla, Marksın düşüncesini deyimlendiren Engels'in şu bildirisini anmak önemlidir:

"İktidar mevkiini elimize geçirdiğimiz zaman, büyük arazi sahiplerine karşı yaptığımız gibi, küçük köylüleri de (ister tazminatlı ister tazminatsız olsun) zorla mülklerinden etmeği düşünmüyoruz. Küçüğe karşı bize düşen görev, her şeyden önce onun şahsî mülkünü kooperatifleşme yoluna yöneltmek, ama zorla değil belki örnek göstererek ve bu hususta cemiyetin yardımını sunarak yöneltmektir. Tabi o zaman köylüye, daha bu günden itibaren tanıtmamız gereken yararları farkettermek için elimizde epey araç bulunacaktır." (Engels, **Fransa ve Almanya'da Köylü Meselesi.**" (Neue Zeit, 14c. yıl, 1894, s. 301-302.)

PROLETARYA SINIF DÖVÜŞÜNÜN TAKTİĞİ

DEVİRİMCİ TEORİ, DEVİRİMCİ PRATİKSİZ OLMAZ

Marks, daha 1849 - 1855'ten beri, materyalizmin başlıca boşluklarından birini fark ve ayırt etmişti. Bu boşluk, şartları anlamayı, pratik faaliyetin devrimci çapını, devrimce önemini takdir etmeyi bilmemekten ibaretti. Onun için Marks, bütün hayatınca teorik emekleri ile dengeli olarak, proletaryanın sınıf dövüşündeki taktik (tabiye) meselelerine tutkun bir dikkatle bağlandı. Marks'ın bütün eserleri, hele özellikle 1913'te 4 cilt olarak yayınlanan Engels'le mektuplaşmaları, bu bakımdan zengin bir belge bütünlüğünü sunar. Bu belgeler, tamamıyla devşirilmiş, sınıflandırılıp incelenmiş ve derinleştirilmiş olmaktan henüz uzaktır. İşte bunun için biz, burada en genel ve en özet değinmelerle yetineceğiz. Bununla beraber, işaret etmiş olduğumuz gibi, üzerinde durarak diyeceğiz ki, materyalizm, Marks tarafından haklı olarak, tamamlanmamış, dar çevreli ve canlılıksız sayılmıştı.

TAKTİK, BÜTÜN SINIF VE TOPLUM İLİŞKİLERİNDEN YÜRÜR

Marks, dünyayı ve varlığı diyalektik - materyalist kavrayışının bütün prömislerine, (bütün ilk dediklerine) kuvvetle uygun düşecek bir biçimde, proletarya taktiğinin öz görevini belirledi. Yalnız ve yalnız, öne konulan bir toplumdaki, istisnasız bütün sınıfların ilişkileri toplamını objektif bir şekilde bilip öğrenmek, ve sonuçta bu toplumdaki gelişmenin ve bu toplumla öteki toplumlar arasındaki ilişkilerin objektif derecesini bilmektir ki, ileri sınıfın doğru bir taktik gütmesine temel hizmetini görebil-

ilir. Bundan başka, bütün sınıflar ve bütün memleketler, statik (yani "duruş")görünüşleriyle değil, belki dinamik (akış) görüşleriyle yani hareketsizlik halinde değil, fakat hareket (kanunları her sınıfın ekonomik yaşama şartlarından çıkagelen hareket) halinde göz önüne alınır.

HEDEFE "SIÇRAMA" GÜNLERİ İÇİN HAZIRLANMALI

Hareket ise, yalnız geçmiş bakımından değil, fakat gelecek bakımından da ve bir de yavaş yavaş dönüşümlerden başka hiç bir şeyi gözü görmeyen "evrimciler"ın bayağı kavrayışına göre değil, fakat diyalektik bir şekilde göz önüne alınmalıdır.

Marks, Engels'e şöyle yazıyordu: *"Büyük tarihi devirlerde, yirmi yıl bir güne bedel ve eşit olur. Her ne kadar, ondan sonra bu tarihi devirde (epokte) yoğunlaşan her gün, yirmi yıl gibi tasavvur edilebilse bile."* Her gelişim derecesinde, her anda, işçi sınıfının taktiği, insanlık tarihinin objektif olarak kaçınılmaz bulunan bu diyalektiğini hesaba katmaya mecburdur. Bir yandan, politik kakırdama ve sürünceme devirlerini, yani kaplumbağa adımı ile ilerleyen sözüm yabana "sakin" gelişim çağlarını, ileri sınıfın dövüş kapasitesini ve kuvvetlerini, bilincini geliştirmekte kullanmak; öte yandan, bu kullanma ve faydalanma işi içinde, bu sınıfın "nihai gaye"sine yönelmek, yönelmek için de, bu sınıfı "kendilerinde yirmi yılı yoğunlaştıran" büyük günlerdeki büyük vazifeleri pratikçe halledebilecek kabiliyette kılmak. Burada özellikle önemli olan, Marks'ın iki düşüncesi var. Birisi, **Felsefenin Yoksulluğu** (adlı kitabındaki) düşünce, proletaryanın ekonomik dövüşü ve ekonomik teşkilâtıdır; ötekisi, **Komünist Partisinin Manifesti**'ndeki düşünce, proletaryanın politika görevlerine dairdir. Birinci düşünce şöyle bildirilir:

EKONOMİ SAVAŞI: MEYDAN HARBINA HAZIRLIKTIR

"Büyük sanayi bir tek mekanda bir birini tanımayan bir yığın insanları yığar. Rekabet, bunları çıkarca böler. Fakat, bu insanla-

rın efendilerine karşı ortak çıkarları demek olan iş ücretini korumak kaygısı, onları aynı direnme - sözbirliği düşüncesinde birleştirir... Önce teker teker olan sözbirlikleri, gruplar halinde şekillendirir ve daima birleşik olan kapitalin karşısında, işçiler için topluluğun, topluluklaşmanın korunması, ücretin korunmasından daha zaruri olur.. Bu dövüş - bu gerçek iç savaşı - içinde, gelecekteki meydan savaşı için zaruri olan bütün unsurlar toplaşır ve gelişirler. Bir kere bu noktaya vardı mıydı, topluluk ve toplu davranışlar politik bir karakter alır.” (Yoksulluğun Felsefesi)

Burada, bir kaç on yıllar için, proletarya kuvvetinin gelecekteki meydan savaşına bütün bir uzun hazırlanma devresi için, sendika hareketinin yaptığı ekonomi dövüşünün programını ve taktiğini buluyoruz. Bununla Marks ve Engels arasındaki mektuplaşmaları ve Marksla Engels’in İngiliz işçi hareketinden çıkardıkları birçok örnekleri yanyana koymak yerinde olur. Bu örnekler bize şunları gösteriyor:

SIRF EKONOMİ DÖVÜŞÜ DEVRİM HIZINI SOYSUZLAŞTIRIR

Nasıl sanayi “bolluk ve zenginliği: prosperitesi” “proletaryayı satın alma”, dövüşten saptırma eğilimlerini canlandırır, genellikle bu prosperite nasıl “işçilerin maneviyatını bozar”, nasıl “bütün milletler arasında en burjuva millet” (İngiliz milleti) en sonunda burjuvazinin yanı başında bir burjuva asilzadeliğine ve bir burjuva proletaryasına sahip olmak ister görünüyor, bu millette “devrim enerjisi” nasıl kayboluyor, nasıl İngiliz işçilerinin “apaçık burjuva hastalığı bulanıklığından yakayı sıyırmaları” için az çok uzun bir müddet beklemek lazımdır, nasıl İngiliz işçi hareketinde “şartistlerin coşkunu” yok olur, nasıl İngiliz işçi liderleri “radikal burjuva ile işçi arasında” bir çeşit ara vasıtası tipi haline gelirler, nasıl İngiltere’nin tekeli yüzünden ve bu tekel baki kaldıkça İngiliz işçisi kımıldamıyacaktır”.. İşçi hareketinin genel gidişi (ve geleceği) ile bağlantılı olarak ekonomi dövüşünün taktiği, burada, hayret verici bir şekilde geniş, uluslararası, diyalektik ve en yüksek kerte- de devrimci bir bakımdan incelenilir. **Komünist Partisinin**

Manifesti politika dövüşünün taktiği hususunda Marksizmin şu temelli prensibini bildirir:

POLİTİK DÖVÜŞ: YARIN İÇİN BU GÜNDE SAVAŞTIR

"Onlar (komünistler) işçi sınıfının bir anlık çıkarları ve hedefleri için çarpışır ama şimdiki hareket içinde, aynı zamanda hareketin geleceğini de savunur ve temsil ederler."

Bu kanaatle işe girişen Marks, 1848 de Lehistan'da "Zirai Devrim" partisini yani "1846 da Krakovi isyanını yapan partiyi" tutar (**Manifest**). 1848 1849 da, Marks Almanya'da ileri devrimci demokrasiyi tuttu ve o zaman taktikçe söylediği sözleri asla geri almadı. Alman burjuvazisini "*daha başlangıçtan itibaren halka ihanet etmeğe*" (yalnız köylülükle yapılacak bir ittifak burjuvazinin bütün gayelerine erişmesine imkân ve izin verebilirdi) "ve eski toplumun taçlı temsilcileriyle kompromiler, uzlaşmalar yapmaya eğilimli bir unsur sayıyordu. İşte Marks'ın, demokratik burjuva devrimi zamanında, Alman burjuvazisinin sınıfça durumu hakkında yaptığı son tahlil budur. Bu tahlil, bir çokları arasında, toplumu hareket halinde, hem de yalnız geçmişe doğru dönmüş olan hareket görünüşü ile kalmayan bir hareket halinde göz önünde tutan materyalizmin bir modelidir:

BARIŞLA KÖLELEŞMEKTENSE, KURTULUŞ İÇİN SAVAŞ

... "ne kendi kendisine inancı var, ne halka inancı var; büyüklere karşı sızıldanır, küçükler önünde tir tir titrer... Cihan fırtınası önünde korkuya düşer; ömründe enerji nedir bilmez, boyuna intihal. Girişim kabiliyeti yok... kendi bunaklık ve yaşlılık çıkarları içinde gürbüz bir milletin ilk delikanlılık hamlelerini götmeye mahkûm edilmiş, lanet bir ihtiyar." (**Neue Rheinische Zeitung** 1848.) Bundan hemen yirmi yıl sonra, Engels'e gönderdiği bir mektupta, Marks, 1848 isyanındaki başarısızlığa sebep, burjuvazinin, biricik prespektifi (hedefi) olan hürriyet için savaşma yerine, barış içinde köleleşmeyi kabul etmesidir, diye yazıyordu.

İRTİCA YILLARINDA PANİKSİZ GERİ ÇEKİLMİYİ BAŞAR

1848-4849 Devrimleri çağı kapandığı zaman, Marks devrimle her türlü oyun oynamaya, her türlü kalkışmaya karşı çıktı (Sehapper-Villich'e karşı dövüş). Marks, görünüşte kalan bir "barış" perdesi arkasında yeni devrimler hazırlıyan yeni çağ içinde de çalışmayı bilmek marifettir diyordu. Marks'ın 1856 Almanyasının en kara irtica çağındaki durum hakkında yaptığı aşağıdaki değerlendirme, bu işin başarılmasını Marks'ın hangi anlamda anladığını gösterir:

DEREBEYLİK ARTIKLARINA KARŞI İŞÇİ - KÖYLÜ İHTİLÂLİ

"Almanya'da her şey proletarya devrimini her hangi bir ikinci köylüler savaşının tekrarlanması ile desteklemeye bakacaktır." Almanya'da demokratik (burjuva) devrim başarılmış olmadığı müddetçe, Marks, sosyalist proletaryanın taktiği işinde, bütün dikkatini köylülükte demokrasi enerjisini geliştirmek konusuna harcadı. Lassalle'in aldığı durumu *"objektif olarak Prusyanın lehinde, işçi hareketine karşı bir ihanet"* sayıyordu. İhanetin birçok sebepleri arasından birisi de, Lassalle'in, Prusya büyük çiftçilerine (agrarlarına) ve Prusya milliciliğine karşı bilhassa çokça iltifat eder davranışı idi. Engels, 1865'te basına ortak bir beyanatta bulunmak üzere birlikte hazırladıkları Marks'la görüş noktalarını açıkladığı sırada, şöyle yazıyordu:

"Esasında ziraatçı olan bir ülkede, sanayi proletaryası adına söz söylerken, derebey asilzadeliğinin sopası altında iki büklüm olmuş ziraat proletaryasının babaşahcasına çalıştırılıp soyulmasını hiçe sayarak, yalnız burjuvaziye saldırmak, aşağılığın ta kendisidir."

SAĞ VEYA SOL, BÜTÜN UZLAŞMALARI (HER TÜRLÜ OPORTÜNİZMİ) TEPELE

1864 ile 1870 devresinde, Almanya'da demokrasili burjuva devrimi son çağına eriyor, Prusya ile Avusturyanın çalıştırıp - soyucu sınıfları, bu devrimi yukarıda "sen yapacaksın, ben yapaca-

ğım" diye çekiyorlardı. O zaman Marks, yalnız Lassalle'i Bismarkla yaptığı oynaşmadan dolayı itham ve mahkûm etmekle kalmıyor, "Avusturya severliğe" düşen ve partikülarizm (Her Alman devletinin kendine has kanunu olsun) fikrini savunan Liebknecht'in yanlışını da düzeltiyordu. Marks, Bismark'la da, Avusturyaseverlerle de, aman vermezcesine savaşı bir devrimci taktik, "galip" tarafın yani Prusya junkerinin arabasına binmeyen, belki derhal galibe karşı da, hem de tam Prusyanın askeri zaferiyle yaratılmış olan zemin üzerinde, devrimci mücadeleye yeniden başlayan bir taktik güdülmesini ısrarla istiyordu. Meşhur 9 eylül 1870 Enternasyonal Hitabe (Adres)sinde, Marks, "gökleri zapta kalkışan" kitlelerin devrimci girişim kabiliyetini hayranlıkla selâmladı. (Marks'ın Kugelman'a Mektubu).

DÖVÜŞSÜZ TESLİM OLMAKTANSA DÖVÜŞEREK EZİL: ÖRNEK OL

Birçok durumlarda olduğu gibi bu durumda da, devrim hareketinin bozguna uğraması, Marks'ın diyalektik materyalizmi bakımından, proletarya dövüşünün geleceğinin genel akışı içinde, işgal edilen mevziyi bırakıp gitmekten, savaşızsızca teslim oluvermekten, gene daha ehvenişer sayıldı. Böyle bir teslim oluveriş, proletaryanın maneviyetini bozar, savaşıçılığını aşındırırdı.⁽¹⁾

⁽¹⁾ Marks, Kugelman'a yazdığı 12 Nisan 1861 tarihli mektubunda Paris Komünası için şunları yazıyordu: «Tarih henüz bu kadar büyük bir nümunei imtisal tanımıyor! Eğer (Parisli yoldaşlar) tepelendilerse, bunun yegâne sebebi onların "masum-çocuk, seciyeleridir.» «Her ne olursa olsun. Paris isyanı, hatta eski sosyetenin kurdları, domuzları ve köpekleri tarafından; yerle yeksan edilmiş olsa bile, Paris Haziran isyanından beri Partimizin giriştiği en şanlı gazasıdır. Bir Parisin Devlerine; "bakılsın, bir de şu, Prusya - germen Mübarek İmparatorluğunun ölü arkasında maskaralık cünbüşleri yapan ve küflenmiş kışla, kilise, derebeylik ve hele filisten (kaba burjuva) koku kullarına bakılsın.»

Kugelman, (1905 Rus inkılâbında Plekanof'un âdeta "tekrarlayacağı") şu sözleri, o zaman Marks'a yazıyordu; "Bozgun" ameieleri yeniden, oldukça uzun bir müddet için, şeflerinden mahrum edecektir- Bu felâketi mühimsememezlik etmeyin! Bence, proletarya şu anda elde silâh dövüş yapmaktan ziyade, talim ve terbiyeye muhtaçtır." Marksın buna 17 Nisan 1871 tarihinde verdiği kısa cevap büyük bir inkılâp dersidir:

"Senin, 13 haziran 1849 küçük burjuva nümayişlerini, Parisin şimdiki dövüşü ile kıyas edişini mutlak surette anlıyamıyorum. Eğer "Hiç yanılmazcasına müsait şanslar beraber bulunmadıkça" dövüşe girişmek icap etmeseydi elbette tarih yapmak pek kolay ve elverişli bir şey olurdu." "Parisliler için iki şıktan birisi kalıyordu: ya meydan okumak, yahut dövüşmeden tepelenmek. Dövüş-

LEGALİTE İLE İLLEGALİTENİN AHENGİNİ BİLMEK

Marks, politika sürüncemesi ve kıkırdayışı ve burjuva legalitesinin hakimiyeti devresinde legal dövüş araçlarının kullanılmasındaki değeri adam akıllı takdir ettiğinden, 1877-1878 de sosyalistlere karşı istisnai kanun çıkarıldığı zaman, Most gibi birisinin savurduğu "devrimci lafazanlıklarını" gayet şiddetle itham ve mahkûm etti. Aynı Marks, o zamanki resmi Sosyal - Demokrat Partisini de, eğer daha fazla değilse, hiç olmazsa o kadar şiddet ve enerji ile kınadı. Çünkü bu parti, derhal lâzım geldiği gibi devrimci ruh, tutkunluk, cesaret örneği olmayı ve istisnai kanuna cevap olarak, illegal dövüşe geçmek için hazır bulunduğunu göstermeyi bilemedi. 1914 Temmuz - Ekim'inde yazılmış, Rusça Granat Ansiklopedisinde (VII. baskı, cilt XXVIII) yayınlanmıştır.

meden ölüme boyun eğmek, herhangi bir miktar «şef»lerin kaybedilmesinden daha büyük mikyasta amele sınıfının maneyiyatını kırmak olurdu. Pariste girilen dövüş sayesinde, amele sınıfının kapitalist sınıfta ve kapitalist devletine karşı yaptığı dövüş yeni bir safhaya girmiştir. Bu dövüşün akıbeti ne olursa olsun, biz onunla âlem şümul tarihî: yeni bir azimet noktası elde ettik»

Ve Marks, bu mektubunun sonuna hiç bir mektubunda yazmadığı bir şeyi yazıyor: "adiol!" (Allahısmarladık diyor!) Ve her mektubunda yazdığı bir şeyi de yazmıyor: Her zaman imzasını: "Senin Karl Marksın" diye atarken,; bu seferki imzası sadece «K. M» dir. "Senin," sözü yoktur;

Netekim andan Sonra Marks tam iki ay Kugelmann'a hiçbir şey yazmıyor. 1872 La Hey kongresi üzerine mektuplaşma başlar. Ama, arada geçen üç dört yıl içinde Marksın yazdığı 11 mektuptan çoğu üç beş satırı geçmiyor ve içlerinde en çok yer tutan sudan bahislerdir.

1874 ortalarında Marks Kugelmann'la Karslb'da buluşur. İlk üç hafta sa-kin geçer. Derken, Kugelmann'ın kızı, şöyle der: "birdenbire, son günlerde Marks'la babamın birlikte yaptıkları uzun bir gezintiden sonra, aralarında bir daha, asla bağlanmayan bir kopuşma oldu."

Niçin? 1926 hatıratında Kugelmann'ın kızı şunları yazıyor:

"Anlaşılan babam Marksı her türlü politika propagandasından cayarak Kapitalini tamamlaması için sıkıştırmıştı. Babamın kanaatine, Marks politika yüzünden kıymetli vakitlerini kaybetmekle kalmıyor, fakat teşkilâtçı bir maharet dahi gösteremiyordu. Belki de babam fazla gayretkeşlik göstermiş ve o zaman Marks'ta kendisine tahammül edememişti."

Demek Marks 11-10-1868 tarihinde "Kitabım için siz tekmil Almanyadan daha çok şey yaptınız" dediği "Almanya'daki en samimi dostu"ndan: 1) Önce, bu dostu amele hareketini ve inkılâbı her şeyden üstün görmediği için, soğuyor, 2) Ondan sonra, aynı dostu kendisini sırf teori ile kütüphane fareliğine çağırıldığı ve pratik teşkilâttan caydırmak istediği için, ondan bir daha buluşmamacasına ayrılıyor,

İşte, gerçek inkılâp nazariyecisinin öz karakteri; işte dağlar gibi ilim eserleri yazan adamın, pratik inkılâpçılık uğruna kökreyişi! (H. K.)